

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ:

Ἐπιτακτικὸς λόγος τοῦ Καθηγητοῦ E. Egger.

ΠΕΡΙ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ *).

Κύριοι,

Ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ τῆς τοῦ προκειμένου μαθήματος διδασκαλίας, πλείω ἢ τριάκοντα ἔτη διηλεκτικῶς γενομένης, καὶ ἐνίοτε μεταξὺ μεγίστων δημοσίων ἀνωμαλιῶν, τὰ μὲν διδασκόμενα μαθήματα ποικίλην εἶχον τὴν ὑπόθεσιν, ὁ δὲ ἀδικλείπτως ἐπικρατῶν ἐν ἐμοὶ λογισμὸς, ἐξέστω μοι εἰπεῖν, αἰετοῦτε εἰς ἣν καὶ ὁ αὐτὸς, πῶς ἄρα ἔσται ἡμῖν δυνατόν ἠθικὴν τινα ὠφέλειαν ἐκ τῆς τοιαύτης πορίσασθαι σπουδῆς; ὅθεν δὴ καὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὑποθέσεως τῆς ἐν τῷ νῦν ἀρχομένῳ ἔτει διδασκαλίας, αὐτὸς οὗτος ὁ λογισμὸς ὑπηγόρευσέν μοι. Ἰδίως ἐν τῷ τετάρτῳ αἰῶνι π. Χρ. ἡ Ἑλληνικὴ μεγαλοφυΐα διαφαίνεται μᾶλλον ὑπερέχουσα, πρὸς τε τὴν Ἀνατολικὴν ἀντεξεταζομένη, ἣν κατεπολέμησε, καὶ πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν, ἣν τότε μὲν οὐδ' ὑπώπτευεν, ἀλλ' ἢ τις ἔκτοτε παρεσκευάζετο εἰς τὸ καταδουλώσαι τὴν Ἑλλάδα. Ἐν ταύτῃ λοιπὸν τῇ περιόδῳ δυνάμεθα κάλλιον ἐκμελετῆσαι τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου τὴν πλήρη πρωτοτυπίαν, καὶ ἀκριβῶς κατανοῆσαι ὃ διετήρησε μέχρι νῦν δικαίωμα τοῦ ἐπιβάλλειν ἡμῖν πάσας αὐτοῦ τὰς παραδόσεις ἐν τε τῇ πολιτικῇ καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμασι καὶ τέχναις.

Παρά πᾶσαν ἄλλην ὁ Ἑλληνισμὸς συγκεφαλαιοὶ κάλλιον καὶ τὸ πολυμερὲς τῆς ἀγγιχθείας τῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν, καὶ τὴν οὐσιώδη ἐνότητα τῆς μεγαλοφυΐας αὐτῶν. Διὰ τοῦτο προτίθεμαι σήμερον σκιαγραφῆσαι ὑμῖν τὴν ἱστορίαν τῆς λέξεως ταύτης καὶ τῶν κυριωτέρων ἰδεῶν, αἱ ἐδήλου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὡς καὶ τῆς νῦν ἀποδιδομένης αὐτῇ ὑπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων.

Ἰπάρχουσιν ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν ἐννοιαὶ τινες, αἰσθηματικά τινα, ἐπὶ πολὺν μὲν χρόνον ἐκδηλούμενα καὶ γινωσκόμενα, οὐδεμίαν δὲ κτησάμενα ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν σαφῆ καὶ ὠρισμένην ἔκφρασιν. Τίς, παραδ. χάριν, ἀμφιβάλλει, ὅτι καθ' οὗς χρόνους ἤκμαζεν ὁ πολιτισμὸς τῆς τε Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης ὁ νῦν καλούμενος *surmès* (la mode) καὶ ἐπεκράτει καὶ παντοίας εἶχε κατὰ καιροῦς τὰς μεταβολάς; ἀλλ'

ὅμως οὔτε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν οὔτε παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὑπῆρξέ ποτε ἴδιον ὄνομα ἐκφράζον τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν πᾶσι τοῖς εἰς ὑψηλὸν βαθμὸν πλοῦτου καὶ φιλοκαλίας προηγμένοις λαοῖς* μόλις δὲ πρὸ 25 ἢ 30 ἔτων ἀνεφάνη ἐν τοῖς λεξικοῖς τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης τὸ ὄνομα *surmès* πρὸς μετάφρασιν τοῦ ἡμετέρου *mode**). Οὕτω δὴ καὶ τὸ ὄνομα Ἑλληνισμὸς πολὺν μετὰ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἀνεφάνη χρόνον. Ἐπὶ Ὀμήρου ἦν ἔτι ἄγνωστον, ἃ τε δὴ μόνους ὀνομάζοντος Ἕλληνας τοὺς μετ' Ἀχιλλέως ἐκ Φθιώτιδος συγκκταλεχθέντας ἐν τοῖς λαοῖς, οὗς ὁ Ἀγαμέμνων ἤγαγεν ἐπὶ Τροίαν, ὡς παρατηρεῖ ὁ Θουκυδίδης ἐν τῷ προοίμῳ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ λέγων, ὅτι ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν ἢ Ἑλλάς «οὐδὲ τοῦνομα τοῦτο ξύμπασά πω εἶχεν.» Ἀλλ' ὅμως ἔκτοτε, τουτέστιν ἀπ' αὐτῶν τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων, ἡ τῶν Ἀσιατικῶν ἐθνῶν πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἀντίθεσις καθαρῶς διαφαίνεται, ὅταν ἀποβλέψωμεν ἔνθεν μὲν πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ μεγάλα βασίλεια, πάντα ὑπὸ δεσποτῶν κυβερνώμενα, ἐτέρωθεν δὲ πρὸς τὰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ μικρὰ κράτη, ἐν οἷς ἡ μοναρχικὴ ἐξουσία εὐρτηταὶ συνήθως περιεσταλμένη διὰ τινος κοινοβουλευτικοῦ συνεδρίου, οἷον ἦν τὸ τῶν πρεσβυγενῶν καὶ τῶν γερόντων, ὡς μαρτυρεῖται ἐν τῇ Ὀδυσσειᾷ. Ἐκτοτε ὁμοίως τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ διηγήσει τῶν πολεμικῶν ἔργων, πολὺ δὲ πρεπωδέστερον ἐν τῷ ἐξεικονίζειν τὸν ἐν εἰρήνῃ βίον τῶν Ἑλλήνων, περιστῶσιν ἡμῖν τοὺς ἥρωας ἐραστάς τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς οὐδὲν ἤττον ἢ τῶν ἀφελῶν ἀπολαύσεων τῆς τραπέζης. Ὅτι δὲ ὁ τῶν Ἀργείων κατὰ τῆς Τροίας πόλεμος πράγματι ἐκδηλοῖ τὴν ἀντίθεσιν ταύτην τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος τῶν δύο πολεμίων λαῶν, διαβρήδην ὁ Ἡρόδοτος βεβαιοῖ ἐν ἀρχῇ τῆς ἑαυτοῦ ἱστορίας* καὶ κατ' αὐτὸν οἱ Μηδικοὶ πόλεμοι ἦσαν ἡ τελευταία πράξις ἀρχαίου ἀγῶνος, ἔτι καὶ πρὸ τῶν Τρωϊκῶν ἀρξαμένου, μέλλοντος δὲ καταλῆξαι ἐν τῇ παντελεῖ ταπεινώσει τοῦ Περσικοῦ κράτους. Καθ' οὗς χρόνους ὁ πατήρ τῆς ἱστορίας οὕτω συνεκεφαλαίου τὰ ἐν τοῖς πρὸ αὐτοῦ πέντε ἢ ἕξι ἔτεσι γεγονότα, ἡ ἔνωσις τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατέστη στενοτέρα, καὶ ἔκτοτε ἀπιδόθη αὐτῇ τὸ ὄνομα Ἑλληνες. Ἐκτοτε τὸ ῥῆμα *Ἑλληνίζειν* ἐσχηματίσθη, ὅπως δηλοῖ τὸ ἀνήκειν εἰς τὸν μέγαν ἐκείνον λαόν, τὸ δὲ ἀφρημένον οὐσιαστικὸν *Ἑλληνισμὸς* συμπεριλαμβάνει τὴν ἐννοίαν πα-

*) Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ λόγου συνετάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου Egger· τὸ δὲ δεύτερον μέρος, ὃ δημοσιεύσομεν ἐφεξῆς, συνετάχθη ὑπὸ τινος τῶν ἀφρατῶν αὐτοῦ, καὶ μόνον ἐπεθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ. Σ. Μ.

*) Σ π μ. Π α ν δ. Ἐξεταστίον μὴ τὴν ἡμέτερον *surmès* ἡρμήνευον οἱ ἀρχαῖοι διὰ τῆς λέξεως τρόπος· διότι τί ἄλλο ἐστὶν ἢ *mode* τῶν Γάλλων ἢ νέος τρόπος ἐνδύματος, ὀμιλίας, βρώματος καὶ καθεξῆς; Ὁ Πεννατῶν ἐν τῷ περὶ πόρων καὶ προσόδων (κεφ. Δ', § 8) λέγει ταῦτα· «Καὶ μὴν ὅταν γε εὐ πρᾶττωσιν αἱ πόλεις, ἰσχυρῶς οἱ ἄνθρωποι ἀργυρίων δέονται· οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες... αἱ δὲ γυναῖκες εἰς ἰσθῆτα πολυτελεῖ καὶ χρυσοῦ κόσμον τρέπονται.»

πάντων τῶν ἀρετῶν, ὧν οἱ Ἕλληνες ἐκαυχῶντο ὅτι ἐγένοντο ὑπόδειγμα ἐν τῷ κόσμῳ. «Οὐ γὰρ βίον γε ἡμεῖς ἀνθρώπινον βεβιώκαμεν (ἐπιδοᾷ ὁ Λισχίνης ἐν τῷ λαμπρῷ αὐτοῦ λόγῳ κατὰ Κτησιφῶντος), ἀλλ' εἰς παραδοξολογίαν τοῖς ἐσομένοις μεθ' ἡμᾶς ἐφυμένον». Ἐὰν ἀπορρίψωμεν, ἂν θέλητε, τὴν τυχὸν ὑπάρχουσαν ὑπερβολὴν ἐν τῇ πατριωτικῇ ταύτῃ ἐμφράσει, ἐξ ἅπαντος ὑπολείπεται τι ἐν αὐτῇ ἀναμφισβήτητον, ὅτι δηλαδὴ οἱ Ἕλληνες συνησθάνοντο, καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Μηδικῶν πολέμων, τὴν πρωτότυπον αὐτῶν ἐπενέργειαν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ ἅμα ἐσεμνύνοντο ὅτι ταύτης ἦσαν ἄξιοι. Ὁ Ἱπποκράτης ¹⁾ ὑπὸ ἰατρικὴν ἐποψίν τὸ γεγονός τοῦτο ἐξετάζων, ἀποδίδωσι μέγα μέρος τῆς ὑπεροχῆς αὐτῶν εἰς τὴν εὐτυχίαν τοῦ κλίματος ἐπίδρασιν· ὁ δὲ Ἀριτοτέλης ²⁾, ὡς ἠθικὸς φιλόσοφος ἐξετάζων αὐτὸ, ἐπιθεδαιοῖ τοῦ Ἱπποκράτους τὴν παρατήρησιν· καὶ οἱ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς, μικρὸν φροντίζοντες περὶ τῶν τοιούτων παρατηρήσεων, ἀρκοῦνται εἰς τὸ σημειῶσαι, ὅτι ὁ μὲν Ἀσιανὸς εὐκόλως συμβιβάζεται πρὸς τὸν δουρικὸν βίον, ὁ δὲ ἐν τῇ Εὐρώπῃ Ἕλλην γεννᾷται· ἵνα ζῆσθ ἐν ἐλευθερίᾳ, ἀγωνίζεται, μᾶλλον δ' εἰπεῖν κινδυνεύει ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀγώνων καὶ τῶν κινδύνων τούτων ἀπολαύει τῶν εὐγενῶν ἡδονῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φαντασίας. Ὁ Ἡρόδοτος παριστῶν τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας συνηγμένους μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μάγου Σμέρδιος, καὶ βουλευομένους, ποῖον ἔσται τὸ κάλλιστον εἶδος τῆς κυβερνήσεως, ὅπερ ἠδύναντο δοῦναι τοῖς Πέρσας, εὐλόγως φοβεῖται, μὴ οἱ ἀναγνώσται αὐτοῦ ἀποδοκιμάσωσιν ὡς ἀπίθανον τὴν ἀπὸ τοῦ στόματός ἐκείνων ἐξεληθοῦσαν σαφῆ καὶ εἰλικρινῆ σύγκρισιν τῆς μοναρχίας, τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ τῆς δημοκρατίας, καὶ προλαμβάνων διαθεδαιοῖ, ὅτι ἐκ πηγῶν ἀξιοπίστων λαβῶν παρατίθεται τοὺς ἐν τῷ συμβουλίῳ ἐκείνῳ ἐκφωνηθέντας τρεῖς λόγους³⁾. Τοιαύτη τις συζήτησις ἦν ὡς ἀληθῶς Ἑλληνικὸν πρᾶγμα, καὶ ὡς γενομένη ὑπὸ μεγιστάνων Περσῶν, διαρρήδην καταδεικνυσιν, ὅτι ἦν ἀποτέλεσμα τῶν συνεντεύξεων αὐτῶν μετὰ τῶν ἰατρῶν, τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὧν πλεῖστοι ἐπεσκέψαντο τὰς τότε ἐν τῇ μικρῇ Ἀσίᾳ ἀκμαζούσας πόλεις. Ἡ ἀλήθεια αὕτη οὕτως ἐστὶ καταφανής, ὥστε ὁ Ἡρόδοτος οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς βασιλευομένοις Σπαρτιάταις, παρ' οἷς τὸ βασιλεύειν ἦν κληρονομικὸν δικαίωμα, ἐπιμελεῖται καταδεικνύειν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἰδίας αὐτοῦ φυλῆς, ἧς ὁ ἐκ γενετῆς προορισμὸς ἦν τὸ ἐλευθέρως πολι-

τεύεσθαι, τὸ φιλοσοφεῖν, καὶ τὸ σωφρόνως ἀπολαύειν τῶν ἡδονῶν ¹⁾.

Περὶ δὲ τῶν Ἀθηναίων, οὗτοι ἐν παντὶ καιρῷ καὶ διὰ παντός τρόπου ἐξεδήλωσαν τοὺς οὐσιώδεις χαρακτῆρας τῆς φυλῆς, ἣν οὕτω καλῶς ἐκπροσωποῦσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Οὐδαμοῦ μᾶλλον ἢ ἐν τῷ Θουκυδίδῃ εὐρηται ἡ ἐκδήλωσις αὕτη πληρεστέρα καὶ ἀκριβεστέρα· οὐδαμοῦ δὲ μᾶλλον ἀνεπτυγμένη καὶ γλαφυρότερον ἐκπεποικισμένη ἢ ἐν τῷ Ἰσοκράτει.

Ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Περικλέους ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῆς τοῦ Θουκυδίδου ἱστορίας παρεμβεβλημένος ἐπιτάφιος λόγος, οὗ ὑπόθεσις ἐστὶ τὸ ἐγκωμιάσκει τοὺς ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου πεσόντας, οὐδαμῶς ἐστὶ γνήσιον τοῦ Περικλέους ἔργον (γνωστὸν γὰρ, ὡς Πλούταρχος σαφῶς διαθεδαιοῦται, ὅτι ὁ Περικλῆς οὐδεμίαν κατέλιπε δημηγορίαν)¹⁾· ἀλλ' ὅπως δήποτε, ὁ λόγος ἐκεῖνος ἱστορικὸν ἐστὶ μνημεῖον, σπουδαιότατον ἔχον καὶ διδασκτικώτατον κύρος. Ὁ Θουκυδίδης σύγχρονος ὢν τῷ Περικλεῖ, καὶ μάρτυς γενόμενος τῆς τε εὐημερίας καὶ τῆς δυσημερίας τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ περιόδῳ ἐκείνῃ τῆς ἐκτουτοῦ ἱστορίας, παρίσταται ὡς πιστὸς διερμηνεὺς τῆς τῶν Ἀθηναίων φιλοπατρίας ὑπὸ τὸ ὄνομα μεγάλου ἀνδρός, τοῦ κατ' ἐξοχὴν Ἀθηναίου· διότι ἐν ταῖς πέντε ἢ ἕξ ἐκείναις σελίσιν αἱ Ἀθηναεῖς εἰκονίζονται διὰ σεμνοπρεποῦς καὶ ἅμα καταπληκτικῆς ἰσχύος λόγου. Ἡ μὲν εἰκὼν ἀναντιρρήτως ἐγένετό πως κολακευτική· ἀλλ' ὅμως ἐν αὐτῇ οὐ μόνον αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἀττικοῦ χαρακτῆρος εἰκονίζονται ἰδίως καὶ κατ' ἐξοχὴν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ σκιαγραφοῦνται διὰ τινῶν μονογραμμάτων, ἱκανῶς πιστοποιούντων τὴν τοῦ γραφέως εἰλικρινείαν. Ἐὰν ποτέ τις ἐπιθυμήσῃ σύντομον δοῦναι ὄρισμόν τοῦ ὀνόματος *Ἑλληνισμός*, πρὸ παντός ἄλλου ὀφείλει μεταφράσαι τὸ ἀκριβὲς ἐκεῖνο ἀπεικόνισμα· τὸ γε νῦν ἔχον, ἀρκοῦμαι παραπέμπων ὑμᾶς εἰς αὐτὸ, καθ' ὅσον ἐστὶ πρόσφατον ἐν τῇ ὑμετέρᾳ μνήμῃ.

Περὶ δὲ τοῦ Ἰσοκράτους, οὗτός ἐστι τὸ ἀρχαιότατον πρότυπον τοῦ νῦν καλουμένου πολιτικοῦ ἀνδρός· ἡ δὲ ρητορικὴ αὐτοῦ τέχνη οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἡ φιλοσοφία ἐφρημοσμένη εἰς τὰ μεγάλα συμφέροντα τῆς πολιτείας, ἡ φιλοσοφία ἐκφραζομένη ἐν ἀρμονίᾳ λόγου τότε κιννοφανεῖ, καὶ οἷον ἐπαυξανούσῃ τὸ κύρος τῆς διδασκαλίας, ὅπερ ἡ ἀγχίνοια τῶν Ἑλλήνων εὐκόλως ἠδύνατο κατανοεῖν. Ἄλλως τε δὲ, ὁ Ἰσοκράτης τὴν ἀρχαίαν ἀσπαζόμενος δημοκρατίαν, τουτέστι μέτριος ὢν δημοκρατικὸς, καὶ θερμὸς φίλος τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ πεποιθὼς ὅτι τὸ σεβαστὸν ἐκεῖνο

¹⁾ Ἐν τῷ περὶ ἀέρων, ὑδάτων κτλ.

²⁾ Πελίτ. Ζ', ἐκδοσις Βεγκέρου ἐβδόμη.

³⁾ Ἡροδ. ἱστορ. Γ', 80 κ. ἐξ.

¹⁾ Ἴδε ἐν βιβλ. Ζ', 101 κ. ἐξ. τὴν τοῦ Δημαράτου πρὸς τὸν Πέρην ὁμιλίαν· παράβαλε δὲ καὶ § 209.

συνέδριον ἠδύνατο ἐπιφραδῶς συνεργεῖν ὑπὲρ τῶν τῆς δημοκρατίας, οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ εὐγενοῦς αἰσθηματος τῆς αὐτονομίας τῶν Ἑλλήνων ἐμπνέεται, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς ἀγάπης τῆς εὐκοσμίας, τῆς τάξεως, τῆς ἱεραρχίας τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν πλεονεκτημάτων. Ἀλλὰ τὸ μάλιστα παρ' αὐτῷ ἐπαινετὸν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ πνεύματι ἐστὶν ἡ πραότης τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, ἡ ἀδελφικὴ ἔνωσις τῶν λαῶν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀδιαλείπτως διατηρουμένη καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς καιροῖς τῶν διχονοιῶν καὶ τῶν πολέμων διὰ τῆς φρονίμου συστάσεως τῶν πανηγύρεων, οἷοι ἦσαν οἱ ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ἐν Δελφοῖς ἀγῶνες ¹⁾. Διὰ τοῦτο δὲ μάλιστα θεωρεῖ τὰς Ἀθήνας ὡς πρώτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος, διότι αὕτη παρὰ πᾶσαν ἄλλην εἶχε πολλὰς τοιαύτας ἐορτάς, διότι κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔκφρασιν εἶπαντα τὸν αἰῶνα τοῖς ἀφικνουμένοις πανήγυρις ἦν. ²⁾ Οὕτω πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἡ δραστηριότης τῆς διανοίας καὶ τῆς καρδίας, ὁ δικαῆς πόθος ἐλευθέρων θεσμῶν, ὁ οὐχ ἤττον δικαῆς πόθος πασῶν τῶν ἀσκήσεων ἐκείνων, αἵτινες ἐξαίρουσι τὸν νοῦν, τὰ γενναῖα συναισθήματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ταῦτα πάντα ἀποτελοῦσι τὸν Ἑλληνισμόν, εἰς ἔναντιον ἐκδηλοῦσιν αὐτὸν οἱ πιστότατα αὐτὸν εἰκονίσαντες, οἱ εὐγλωττότατα αὐτὸν διεμνηύσαντες.

Τὸν γονιμώτατον τοῦτον πολιτισμὸν, τὴν πρωτότυπον ταύτην εὐφυΐαν, πρὸ πολλοῦ χρόνου ἡ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα ἐξεκόνισε μάλις. Ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἔχουσα τὴν καταγωγὴν, καὶ κλάδος οὔσα στελέχους τῆς Ἀρίας φυλῆς, ὡς καὶ ὁ λαὸς αὐτὴν λαὸς, ἀλλὰ ἔκπαλαι ἀποσπασθεῖσα τοῦ κοινοῦ ἐκείνου στελέχους, καὶ ἐν ἰδίῳ λεξικῷ καὶ ἰδίᾳ γραμματικῇ διατυπωθεῖσα, κατέστη ἡ εὐστροφος ἐκαίμη καὶ πλουσία καὶ ἀπείρω παικίλη γλῶσσα, περὶ ἧς οἱ Ἕλληνας ἐσεμνύοντο λέγοντες, ὅτι ἠδύνατό ποτε χρησιμεῦσαι καὶ αὐτοῖς τοῖς θεοῖς· καλλιεργηθεῖσα δὲ κατὰ παικίλους τύπους ὑπὸ τῶν ἐκ καταγωγῆς ἡ παιδεύσεως Δωριέων, Αἰολέων καὶ Ἰώνων συγγραφέων, προσεκτῆσατο κατ' ἐξίρεσιν ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν, εἰ μὴ πάσας τὰς ἐν αὐτῇ διαλαμπούσας χάριτας ποιητικῆς καὶ μουσικῆς τελειότητος, ἀλλ' οὐ γὰρ τὴν καθαρὴν αὐτῆς ἔκφρασιν, τὴν λεπτοτάτην εὐφωνίαν, τὴν παικίλην μέθοδον τῆς ἁρμονίας, ἀρετὰς διακρινόμενας ἐν αὐτῇ οὐ μόνον ἐν τῇ ποιήσει καὶ ἐν τῇ μουσικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πεζῷ λόγῳ. Καὶ ὅτε δὲ μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ, τοῦ Μικεδόνος Ἀλεξάνδρου, ὁ Ἀττικὸς Ἑλληνισμὸς ὁσημέραι διεφθείρετο διὰ τῆς ἐπιμιξίας ξένων γλωσσῶν, ἡ ἀπλῶς διὰ τῆς ὀλιγωρίας τῶν ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν λαλούντων τὴν Ἀττικὴν διά-

λεκτον ἐν τοῖς πολυαριθμοῖς ἐμπερίοις τῆς Μισογείου, οἱ τῆς Ἀττικῆς γλαφυρότητος καὶ εὐφωνίας ζηλωταὶ ἐντόνως διεμπτυρήθησαν κατὰ τῆς διαφορᾶς ταύτης. Τότε οἱ κυρίως Ἀττικοὶ λεγόμενοι, τουτέστιν οἱ τὸν καθαρὸν Ἀττικισμόν διατηροῦντες, ἐσεμνύοντο ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ, θρησκευτικῶς ἐμμένοντες πιστοὶ εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ δοκίμου Ἀττικισμοῦ· ἀπέδωκαν δὲ τὸ ὄνομα *Ἑλληνας* εἰς πάντας τοὺς, ὡς ὁ Πολύβιος, τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν γράφοντας εἰς ὕφος κατώτερον τῶν ὑποδειγμάτων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ξενοφῶντος, τὸ δὲ ὄνομα *Ἑλληνιστῶν*, καὶ ἰδίως ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ, εἰς πάντας τοὺς παρεκτρεπομένους ἀπὸ τῆς κομψότητος καὶ τῆς λεπτῆς ἀπλότητος τῶν διδασκάλων ἐκείνων. Ἐντεῦθεν βλέπομεν ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ γραμματικοῦ Μοίριδος τὴν διηλεκτὴ ἀντίθεσιν λέξεων *Ἑλληνικῶν* καὶ λέξεων *Ἀττικῶν*.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν κατοχὴν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὴν παντοδαπῶν ἀνθρώπων συρροὴν εἰς τὸ μέγα ἐκεῖνο κέντρον τοῦ ἐμπορίου, ἑτέρα τις ἐπέβη ἀντίθεσις. Ἐπειδὴ πολλοὶ Ἰουδαῖοι συνήχθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, οἱ δὲ πλείστοι αὐτῶν ἀπέμαθον τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, εἰ καὶ διέμεναν πιστοὶ εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ἀναγκαῖα κατέστη πρὸς χρῆσιν αὐτῶν Ἑλληνικὴ τις μετάφρασις τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· ἡ δὲ μετάφρασις αὕτη, ἡ κοινῶς γνωσκομένη ὑπὸ τὸ ὄνομα μετάφρασις τῶν Ἑβδομήκοντα, ἐγένετο κατὰ λέξιν καὶ ὑπερκριβῶς ἐν γλώσσῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἡμαρτημένη, ἥτις ἀληθῶς οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ τύπος τῆς Ἀλεξανδρινῆς διαλέκτου, ὑπὸ τινῶν καλουμένη *Ἑλληνιστικῇ*, ὡς λαλουμένη καὶ γραφομένη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων *Ἑλληνιστῶν*, τῶν τότε ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῇ Κυρηναϊκῇ εἰς μέγαν ἀριθμῶν συνηγμένων.

ὑπὸ θρησκευτικῆν ἐποψίν ἐξεταζομένη ἡ διάδοσις τῆς τῶν Ἑβδομήκοντα μεταφράσεως ἐτι σπουδαιοτέρα παρήγαγε συνεπίαις. Ἡ Μωσαϊκὴ παράδοσις, ἀπολύτως οὔσα διδασκαλία αὐστηροῦ μονοθεϊσμοῦ, ἐτάχθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν πολυθεϊσμόν, ὅστις μέχρι τότε παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν ἐπεκράτει ἰσχυρῶς πλὴν τῶν φιλοσόφων, ὅσοι συνέλαβον τὴν ἰδέαν τῆς ὑπάρξεως ἑνὸς μόνοῦ Θεοῦ. Μετ' οὐ πολὺ ἐπεφάνη ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, ἥτις μεταποιοῦσα καὶ μεγαλύνουσα τὸν Μωσαϊσμόν, προὔτιθετο δοῦναι εἰς τὴν ἰδέαν ἐκείνην τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνότητος ἀσύγκριτον ἰσχὺν ἐκτάσεως καὶ ἠθικοῦ κύρους ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐκτοτε ὁ *Ἑλληνισμὸς*, καίτοι ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν πρώτων διδασκάλων τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅμως ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἐξέφραζε τὴν ψευδῆ θρησκείαν, ἣν προὔτιθετο καταπολεμῆσαι καὶ καταστρέψαι· ὅθεν ἀπὸ τοῦ δευτέρου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, καὶ διὰ πάσης

¹⁾ Ἴδε μάλιστα § 12 τοῦ Πανηγυρικεῦ αὐτοῦ λόγου.

της εποχής τῶν μέσων αἰώνων, οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας αἰείποτε ἀπέδωκαν τὴν ἐννοίαν τῆς εἰδωλολατρίας εἰς τὰς λέξεις *ἑλληνίζειν*, *ἑλληνιστής*, *ἑλληνισμός*· φαίνεται δὲ ὅτι μόλις ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν αἱ λέξεις αὗται ἀπηλλάγησαν τοῦ εἴδους τούτου τῆς καταδίκης, εἰς ἣν ὑπέβαλεν αὐτὰς ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀναγεννηθείσα Ἑλλάς ἐσπευσεν ἀναζητῆσαι καὶ ἀνακτηθῆσθαι ὅ,τι ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐξεδήλου τὴν γνησίαν αὐτῆς εὐφυΐαν, καὶ σχεδὸν μέχρις ὑπερβολῆς ἀπέρριψε πᾶσαν συνάφειαν πρὸς τὰς ξένας γλώσσας. Ἀπεποιήσατο λαβεῖν πᾶσαν τὴν κοινῶς καλουμένην *Ῥωμαϊκὴν* γλῶσσαν. Διὰ τί; Διότι ἦν ἡ γλῶσσα τῶν Βυζαντινῶν Ἑλλήνων, ἡ γλῶσσα τοῦ Βυζαντίου, ὃ μετωνόμαστο *Νέα Ῥώμη*· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὄνομα *Γραικοὶ* ἢ *Γραιοί*, δι' οὗ οἱ Ῥωμαῖοι διεκρινον τοὺς Ἕλληνας καὶ ὑπερ αὐτοὶ οὗτοι διέδωκαν εἰς χρῆσιν πάντων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, οὐδέποτε ἠθέλησαν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἀναλαβεῖν ὑπὸ τὸν αὐτὸν Ἑλληνικὸν τύπον. Ἡ δὲ Ῥώμη πρὸς χλεύην τῶν ἀπογόνων τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Δημοσθένους ἐλυμήνατο τὸ ὄνομα *Γραικός*, σχηματίσασα ἐξ αὐτοῦ χλευαστικὰ παράγωγα, οἷα τὸ *graeculus* καὶ καὶ τὸ ῥῆμα *pergraecari*, τουτέστιν εὐωχεῖσθαι, κραιπαλᾶν ¹⁾. Ἰδίως δὲ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι πάντες τοῦτο μόνον τὸ ὄνομα ἀγαπῶσι καλοῦντες ἑαυτούς *Ἕλληνας*· τὸν δὲ *ἑλληνισμόν* θεωροῦσιν ὡς ἀνακτησάμενον τὴν ἀρχαίαν σημασίαν, ἥτοι ὡς σύμβολον ἐρμηνεύον ἐν περιλήψει πάντα πολιτισμόν. Ἐν τινι ὁμιλίᾳ γενομένη τὴν 3 Μαΐου 1870 ἐνώπιον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλολογικοῦ Συλλόγου, ῥήτωρ τις ἔλεγε πρὸς τοὺς ἄλλοις τὰ ἑξῆς ²⁾· «Ἕλληνισμὸν λέγοντες ἡμεῖς οὐδὲν ἄλλο ἐννοοῦμεν, ἢ τὸ ἄθροισμα τῶν πράξεων, καὶ τῶν θεσμῶν, δι' ὧν ἐκοσμήθη ἡ ἀρχαιότης, καὶ δι' ὧν ἐφωτίσθη καὶ διατελεῖ φωτιζόμενον σύμπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος,

¹⁾ Ἐνταῦθα εὐκαιρὸν ἐστὶν ἐν παρόδῳ κατακρίναι τὸ κακῶς παρ' ἡμῶν ἐπικρατήσαν ἔθος τοῦ ὀνομάζειν *Graeci* τοὺς ἐν τοῖς χαρτοπαιγνίοις ἀπατώντας καὶ κλέπτοντας. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς κλοπῆς διαπρέττεται, φεῦ, παρὰ τῶν ἐν πᾶσι ταῖς ἔθνεσιν ὑπαρχόντων πονηρῶν καὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων, οὐδαμῶς δὲ ἰδιάζει τοῖς Ἕλλησιν, ὡς τὸ τῆς τοκογλυφίας οὐδαμῶς ἰδιάζει τοῖς Ἰουδαίοις, ὧν τὸ ὄνομα οὐχ ἦττον ἀδίκως μεταχειρίζονται τινες ἐνίοτε ὡς συνώνυμον τῷ τ ο κ ο γ λ υ φ ο ς. Πάντες οἱ τίμιοι ἄνθρωποι ὀφείλουσιν ἐκ συμφώνου ἀποφεύγειν τὴν δυσάρεστον ταύτην κατάχρησιν τῶν λέξεων, ἐξ ἧς προήλθεν, καὶ εὐλόγως δύνανται ἐτι προσθεῖν, πολλαὶ ἀμφισβητήσεις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλοεθνῶν. Τὸν βουλευόμενον ἰδεῖν τὰς παρεξηγήσεις, ἐξ ἧν κατὰ μικρὸν προήλθεν ἡ τοιαύτη χρῆσις τοῦ ὀνόματος *Graec*, παραπέμπω εἰς τὸ πολλοῦ λέγου ἄξιον Λεξικὸν τοῦ κυρίου Litté.

²⁾ Ἡ ὁμιλία αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τῶν πρακτικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου, ἅτινα ἐκδίδονται ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τοῦ ἔτους 1862, καὶ ὧν τὴν ἐκδοσὶν ἐλπίζομεν ὅτι οὐ διακόψει ἡ κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1870 συμβῆσα καταστρεπτικὴ πυρκαϊά.

λέγω δὲ τὰς τέχνας, τὰς ἐπιστήμας, τὴν ἀγαθοεργίαν, τὴν ἰσότητά, τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν, οἷον ταύτην ἐνόησαν καὶ ἐδίδασξαν οἱ ἀρχαῖοι, ὡς ὑποταγῆν εἰς τοὺς νόμους.» Ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ νεωτέρου τούτου *ἑλληνισμοῦ* οὐδεμίαν γίνεται διάκρισις τῆς ἐθνικῆς ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως, ἀλλ' ἀμφότεραι αὗται συγχέονται καὶ συγκιρνῶνται εἰς ἐκφρασίαν ὑψηλοτέρας τινὸς ἐννοίας, ἥτις ἐστὶν ἡ συμφωνία καὶ συμμαχία τῶν διαφόρων πολιτισμῶν τοῦ παρόντος καὶ τοῦ παρελθόντος, τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Πρὸ ὀλίγων ἐτι μηνῶν φιλόσοφος τις πολιτικὸς, ὁ κύριος Βράιλας Ἀρμένης, νῦν πρεσβευτῆς τῆς Ἑλλάδος ἐν Λονδίῳ, πρῶτον μὲν ἐξεφώνησεν ἐν τῇ ἐκεῖ Ἑλληνικῇ σχολῇ, ἔπειτα δὲ ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Πανδώρα», τῇ ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένῃ ³⁾, δύο ὁμιλίαις «περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ», ἐν αἷς μετὰ πολλοῦ ὕψους ἐννοίας τε καὶ λόγου διερμηνεύονται αἱ συνθήκαι αὗται τῆς νεωτέρας προόδου, ἡ ἀναγκαῖα αὕτη συμφωνία τῶν τοῦ χριστιανισμοῦ ἀρχῶν καὶ τῶν φιλελευθέρων δογμάτων τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας, καὶ ἐν αἷς ἡ ἀρχαία Ἑλλάς εὐλόγως, καὶ ἄνευ συγκαταβάσεως εἰς τὴν κρίσιν τῶν παρεκτροπῶν καὶ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῆς, καταδείκνυται τὴν ὑψίστην κατέχουσα θέσιν ὡς διδάσκαλος τῶν νεωτέρων ἐθνῶν κατὰ τε τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας.

Τοιαύτη μὲν ἐστὶ, κύριοι, ἡ ἱστορία τῶν δύο ἢ τριῶν λέξεων, αἵτινες πλέον ἢ πρὸ εἴκοσι αἰώνων τοσοῦτον ἀντηχοῦσιν ἐν τῷ κόσμῳ· τοιοῦτον δ' ἐστὶν ἐν συντόμῳ τὸ κεφάλαιον τῶν ἰδεῶν, αἷς αἱ λέξεις αὗται διηρμήνευσαν, καὶ μάλιστα τῶν ἰδεῶν ἐκεῖνων, αἷς ἐτι καὶ νῦν δύνανται καὶ ὀφείλουσι διερμηνεύειν, καὶ αἵτινες κατέχουσιν ἐν ταῖς ἐνδομήχοις ἡμῶν πεποιθήσεις τὴν προσήκουσαν αὐταῖς θέσιν. Καὶ νῦν ἀποβλέπων εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, εἰς ὃ ἄγουσιν ἡμᾶς αἱ σκόπιμοι αὗται παρατηρήσεις, πρέπον νομίζω συνάψαι αὐταῖς καὶ ὅσας ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ προκειμένου μαθήματος ἀρμόζει μᾶλλον ἐκφράσαι. Τὸ ζητεῖν, εἴαν ὁ ἑλληνισμὸς ἐστὶν αἰείποτε ὀφελίμου σπουδῆς ἀντικείμενον, καὶ εἰ ὀφείλομεν ἔχειν αὐτὸν μέρος ἀναπόσπαστον τῆς παρ' ἡμῶν δοκίμου ἐκπαιδεύσεως, ταυτόν ἐστι καὶ ζητεῖν, εἰ τάχα διανοοῦμεθα ἀπαρνήσασθαι ποτε τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν καὶ τὰς ἀπανταχοῦ τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης κοινὰς παραδόσεις, καὶ εἰς λήθην παραδοῦναι πάνθ' ὅσα ἡ Ἑλλάς ἐπραξεν ὑπὲρ ἡμῶν, τὰ μὲν ἀμέσως, τὰ δὲ ἐμμέσως διὰ τῆς Ῥώμης. Ἀλλὰ τοιοῦτον ζήτημα οὐ λύεται τάχα ἄμα τιθέμενον; Κατὰ δυστυχίαν ἐν τῇ ἠθικῇ συγχύσει, ἣν ἐπήγαγον ἡμῶν αἱ πρόσφατοι ἡμῶν ἀτυχίαι καὶ ἐκπτώσεις, ἐνθερμοὶ γενόμενοι ζηλωταὶ τῶν μεταρρυθμί-

³⁾ Ἰδὲ Πανδώρας τεύχος 518, τῆς 15 Αὐγούστου 1871.

σεων, θεωρούμεν ὡς τινὰ συρμόν τὸ ἀναζητεῖν πρὸ πάντων ἐν τοῖς νεωτέροις ἤθεσι καὶ ἐν ταῖς νεωτέροις γλώσσαις ὠφέλιμόν τινα καὶ ὅπως πρακτικὴν ἐκπαίδευσιν, ἣτις, ὡς τινες λέγουσιν, οὐ δύναται προελθεῖν ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, καθ' ἧς ὁσημέραι ἀκούω ἀνανεούμενον ἐπιχειρήματι λίαν παράδοξον. Λέγουσιν ἡμῖν, ὅτι ἡ τοιαύτη σπουδὴ εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, ὡς ἀμελουμένη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων μαθητῶν μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν αὐτῶν, καὶ ἰδίως περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης λέγουσιν, ὅτι οἱ διδασκόμενοι αὐτὴν τάχιστα ἀπομνησθάνουσιν ὅ,τι ἐν ταῖς Γυμνασίοις ἔμαθον. Οὕτω λοιπὸν ἡ τῶν μαθητῶν ἀμέλεια, ἧς αἰτία πολλάκις ἐστὶν ἡ τῶν πατέρων ὀλιγωρία, ἀποτελεῖ φρικτὴν προκτάληψιν κατὰ τοῦ μέρους τούτου τῆς παρ' ἡμῖν δοκίμου ἐκπαιδεύσεως. Ἄλλ' ἐπεθύμουν ὡς ἀληθῶς ἀκοῦσαι, ποῖον ἄλλο μέρος τῶν ἡμετέρων προγραμμάτων οὐ καταστρέφεται διὰ τοιούτου ἐπιχειρήματος. Δάθωμεν (καὶ τοῦτο δι' ἐκείνους ἐξ ἡμῶν, ὅσοι ἐπιδίδονται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλολογίας) τὰ μαθηματικά, τὴν στοιχειώδη φυσικὴν καὶ χημείαν. Τί ἐκ τῶν μαθημάτων τούτων διατηρήσαμεν ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Γυμνασίου ἀποφοίτησιν; Κατὰ δὴ τοῦτον τὸν λόγον ὀφείλομεν καὶ τὰ μαθήματα ταῦτα ὡς ἀνωφελῆ, μᾶλλον δὲ ὡς ἐπιβλαβῆ, ἀποσκορακίσαι, ἅτε δὴ καταναλίσκοντες ἐν αὐτοῖς τὸν εἰς πρακτικώτερας μαθήσεις χρησιμεύοντα χρόνον. Ἄλλ' ὅμως τὸ μικρὸν ἐκείνο μέρος τῶν ἐπιστημῶν, ὃ ἐδιδάχθημεν, καὶ ὅπερ ἐφεξῆς οὐδέποτε ἔσται κύριον ἡμῶν ἐνασχόλημα, συντελεῖ μετὰ τῶν ἄλλων γνώσεων εἰς τὴν γενικὴν ἐκπαίδευσιν ἡμῶν περὶ τε τὸ ὀρθῶς ἐννοεῖν καὶ τὸ ὀρθῶς κρίνειν. Ἀλλὰ πρὸς τίνα τῶν εἰδικῶν μαθησεων δύναται εἶναι ἀλυσιτελής ἡ μετὰ λόγου σπουδὴ καὶ μελέτη τῆς φιλολογίας, τῆς τέχνης, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ λαοῦ ἐκείνου, ὅστις πρῶτος καὶ παντὸς ἄλλου μᾶλλον ἐδίδαξεν ἡμᾶς πάντα ταῦτα; Ἀναντιρρήτως ὀφείλομεν πᾶσαν ἡμῶν ἐπιστῆσιν τὴν προσοχὴν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ παρόντος, καὶ ἀποδέξασθαι ἢ ἀναζητῆσαι ὅ,τι δύναται ἐπεκτείνειν καὶ ἐμπεδῶσαι τὴν τε ἐκπαιδεύσειν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἀγωγὴν τῆς καρδίας, οὐδαμῶς ἐπιτιθέντες βάρη δυσβάστακτα ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου νέου. Ἄλλ' ἀποφύγωμεν ἐπιμελῶς τὴν ἀπαίσιον ταύτην περιφρόνησιν, ἣτις κινδυνεύει διακόψαι ἄνευ λόγου τινὸς τὰς ὠραιότερας παραδόσεις τῆς Γαλλικῆς κοινωνίας· ἐγκαταλίπωμεν δὲ τοὺς στενοὺς ἐκείνους ὑπολογισμοὺς, οἵτινες ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ παρασκευάσαι τοὺς πολίτας πρὸς τὴν ἀμεσον ὑπηρεσίαν τῆς πολιτείας, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ταπεινώσουσι καὶ περιορίσουσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ μάλιστα διαστρέψουσι τὴν κρίσιν αὐτῶν, περικλείον-

τες αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος τῶν χυδαίων συμφερόντων.

(Τὸ δευτέρον μέρος δημοσιευθήσεται ἐν τῷ ἐφεξῆς ἐκδομένῳ τεύχει.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Ὁρθόδοξος Ἑλλὰς ἤτοι περὶ τῶν Ἑλλήνων τῶν γραψάντων κατὰ Λατίνων καὶ περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν ὑπὸ Ἄνδρον. Κ. Δημητρακοπούλου ἀρχιμανδρίτου. Ἐν Λαίψιᾳ 1872.

Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ.— Ἱστορικὸν ὑπόμνημα Ἰωάννου Βελοῦδου. Ἐν Βενετίᾳ 1872.

Μελέτη περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου (συγγραμμα βραβευθὲν ἐν τῷ ῥοδοκανακείῳ φιλολογικῷ διαγωνισμῳ), τόμ. Α'. Νεοελληνικὴ μυθολογία. (Μέρος α.) Ἐν Ἀθήναις 1871.

Τὸ νέον φιλοπόνημα τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἄνδρονίκου εἰ καὶ ἔχει ἰδιάζοντα τὸν σκοπὸν, οὐδὲν ἥττον ἀνάγεται εἰς τὰς γενικώτερας αὐτοῦ μελέτας, τὰς περὶ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας *). Ἐδωκε δὲ εἰς τὴν μονογραφίαν ταύτην ἀφορμὴν ἢ λοιδοροὺς ἐκείνη ἀπόφανσις τοῦ Ἀλλατίου εἰπόντος ὅτι, « μόνον δύο τρεῖς ἀπόκοτοι, ἀμαθεῖς καὶ λολοὶ σχισματικοὶ ἔγραψαν κατὰ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας. » Ὁ ἀρχιμανδρίτης ἐπιχειρήσας νὰ ἐξετάσῃ τίνες ἦσαν οἱ ἀμαθεῖς καὶ οἱ λολοὶ τοῦ Χίου παπιστοῦ, εἶδεν ὅτι, πλὴν πολλῶν ὧν τὰ συγγράμματα λαυθάνουσιν αὐτὸν ἢ καὶ μένουσιν ἀνέκδοτα, ἑκατὸν ἐννευήκοντα πέντε ἄνδρες σοφοὶ ἀπὸ τῆς Θ' μέχρι τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος ἐστηλίτευσαν τὰ τῶν Λατίνων, καὶ μεταξὺ αὐτῶν Φώτιος ὁ πολὺς, Μιχ. ὁ Κτρουλάριος, Θεοφύλακτος ὁ Βουλγαρίας, Θεοδ. ὁ Βαλσαμών, Νικήτας ὁ Χωνιάτης, Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης, Μάρκος ὁ Εὐγενικός, Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, Μάξιμος ὁ Μαργούνης, Γαβριὴλ ὁ Σεβῆρος, Κύριλλος ὁ Λούκαρις, Γεώργιος ὁ Κορέσιος, Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος καὶ ἄλλοι ὀνομαστοὶ ἐπὶ παιδείᾳ καὶ εὐσεβείᾳ. Ἀξιόλογον ἄρα τὸ ἔργον τοῦ ἀρχιμανδρίτου, καθόσον μάλιστα μανθάνομεν ἐξ αὐτοῦ, ὅτι πολλὰ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἑλληνικὰ χειρόγραφα κεῖνται ἄγνωστα εἰς τὰς ξένας βιβλιοθήκας. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως οἱ πόνοι θὰ ἔμενον ἄγνωστοι ἂν φιλότιμος ὁμογενὴς, ὁ Κ. Ι. Χ. Παντελίδης, δὲν ἀνελάμβανε τὴν δαπάνην τῆς ἐκδόσεως.

Καὶ ἕτερόν τι δὲ σαφηνίζεται ἐκ τίνος ὑποσημειώσεως. Τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρου ἡ γῆ τῆς γεννήσεως διεφιλονεικήθη πρὸ τινῶν ἑτῶν, ὡς γνωστὸν καὶ εἰς

*) Ἰδε Πανθ. Τόμ. ΚΒ' σελ. 21.